

МЕКТЕПТИН ТАРБИЯЛЫК САБАКТАРЫ

**Тема: Адептүүлүктүн мыйзамдары. Уяттуулук жана уятсыздык, абийирдүүлүк жана абийирсиздик, намыстуулук жана намыссыздык.
8-класс, 4 чейрек**

www.kao.kg

[электронные ресурсы](#)

Түзүүчү: илимий кызматкери **Алымбаева Бермет Бекешовна**
alymbaevabermet18@gmail.com

Сабактын максаты:

- Окуучуларга “Адептүүлүк, уяттуулук, уятсыздык, абийирдүүлүк, абийирсиздик, намыстуулук, намыссыздык, калыстуулук.” тууралуу кеңири түшүнүк берүү.

Тарбия берүүчү:

- Окуучуларды адепсиздиктен, уятсыздыктан, намыссыздыктан, калыссыздыктан оолак болууга тарбиялоо.

Сабактын жабдылышы:

- сүрөттөр, накыл сөздөр, ырлар, макал-лакаптар

- “Адептүүлүк – адамдын көркү;
    - Уят – өлүмдөн катуу;
    - Абийиринди жашыңан сакта;
    - Урмат кылсаң – урмат көрөсүң;
      - Калысты калк колдойт”
- (элдик нускадан)

АДЕПТҮҮЛҮК – Ал - адамдардын жүрүм-туруму, бири-бирине жасаган мамилеси, карым-катнашы жөнүндөгү жалпы эрежелерден турат. Буга сылыктык, сыпайыгерчилик, кичи пейилдик, элпектик, улууну урматтоо, кичүүнү ызаттоо сыяктуу көптөгөн жакшы сапаттар кирет. Мындай сапаттар элдин байыртан келе жаткан жакшы үрп-адат, каада-салттарында калыптанып, коомдун өнүгүшүнө жараша өзгөрүп, өркүндөп турат.

(Кыргыз Совет Энциклопедиясы. Окуучулар үчүн. 1992-ж.)

- *Адептүүлүк - маданияттуу жүрүш-туруштун тышкы көрүнүшү, ал коомдук жана жекече турмуштагы өз ара мамилени сактоого багытталат.*
- *Адептүү – ал боорукер, эч кимге зыяны тийбеген, ар дайым жакшылыгын издеген инсан.*

Мугалим: Биз бүгүнкү сабакта адамдардагы мүнөздөрдүн туу чокусунда турган адептүүлүктүн мыйзамдары тууралуу кеңири таанышмакчыбыз. Сабакты баштаар алдында мен бир накыл сөздөр топтомуна токтолгум келип турат:

Ооба, чындыгында биз адам баласы жаман жакшы деп бөлүнөбүз. Эмне себептен бизди ушинтип бөлүшөт, балдар? Кана ким кандай ойлойт, оюңарды дептериңерге жазгыла.

*Жакшы адам ачык сүйлөйт,
Сөз тамырын казып сүйлөйт.
Адепсиз адам жаман сүйлөйт,
Өзгөлөрдү басып сүйлөйт.
Адептүү сылык сүйлөйт,
Амалкөй былык сүйлөйт.*

1. Ата-энелерден алган таалим-тарбиясына жараша, балдар чоңоёт.
2. «Адам жаман эмес, алган тарбиясы жаман» – дейт элибизде.
3. Адамдын жакшы болгону да, жаман болгону да өзүнөн.
4. Баардык нерсе адамдын өзүнөн көз каранды.

Биздин темабызга байланыштуу ким кандай макал-лакап билет?

- Адептүүлүк – адамдын көркү.
- Тарбиянын жакшысы талап коё билүүдө.
- Абийириң ачылганча, алтының чачылсын.
- Абийир менен бүткөн иш элден алкыш күткөн иш.
- Абийир, ыйбаа кылганга алкыш айт.
- Билимдүү болгондон да абийирдүү болгонуң артык.
- Калыс адамды кодулоого болот,
- Ар намысты жайдактоого болбойт.
- Кара кылды как жарган калыс болсун элинде,
Калпты кошпой сүйлөгөн, башчы болсун элинде.

Адеп ачат ак-карага көздөрүндү.
Ак сүйлөтүп, аруулантат ой- мүдөөнү.
Таанытып татаал турмуш тариздерин,
Акыйкатка айкаштырат күдөрүндү.
Адептүүлүк, адамзаттын асыл жагы,
Өзгөлөрдү, өздөн өйдө сыйлаганы.
Кыянаттык кылбай такыр жан адамга,
Акыйкаттуу амалдарды карманганы.
Адепсиз ал, - асыл максат коё албаган
Тээжик, тентек кыялдарга уюп алган.
Теминип тексиз сезим, тескери ойго,
Кесепеттүү кейиштерге көп кабылган

Адептүүлүк – жакшы тарбия, жакшы мамиле, көркөм мүнөз, уяттуулук, назиктик, сыпайылык деген маанилерди билдирет. Мисалга ала турган болсок, үй-бүлөдө ата-энесинин айтканын уккан, тил алчаак, улууну урматтап, кичүүнү сыйлаган, адамдарга сылыктык менен мамиле жасаган бала адептүү, тил алчаак бала.

Адеп дегенибиз – адамдын жүрүм-турум нормасын аныктоочу моралдык эреже жөнүндөгү этикалык түшүнүк. Уяттуулук, абийирдүүлүк, намыстуулук, калыстуулук сыяктуу түшүнүктөр адептүүлүккө жакын. Алар бир-бирин толуктайт, бирок маанилеш эмес. Алардын ар биринин өзүнүн мааниси, өзгөчөлүктөрү бар. Адам өмүр бою тарбияланып такшалат. Тарбиянын башаты, жүрүш-туруштун тигил же бул адептик эрежелерин үйрөнүүсү, негизинен балалык кезден башталат. Мезгил өткөн сайын ал өрчүй берет.

Адептүү жүрүм-турум деп турмушта, иште, адам менен мамиле түзүүдө адептүү аракет кылууну, ага көнүгүүнү, аны адатка айландырууну түшүнөбүз.

Кыргызда улууну сыйлоо, кичүүнү ызааттоо жогору бааланат.

“Улуттук эң кымбат байлык анын ыймандык, адептик сапаты” деп улуу жазуучу Н. Г. Чернышевский жазгандай, ар бир адамдын да эң кымбат сапаты – анын ыйманы.

Балдарды уялуу, ийменүү, ыраазы кылуу, рахмат айтуу, кечирим суроо, өзүн жана жакындарын сыйлоо, айтылган нерсени түшүнүүгө жана кабыл алууга ж.б. асыл сапаттарга эрте жашынан баштап туура тарбияласак жакшы болот.

Ал эми биз адеп тарбиясы дегенде эле, балдарды салам айтууга, чоңдорду сиз деп урматтоого жана башкаларга дагы үлгү болууга чакырабыз. Бир гана адептүүлүктүн ичинде канча деген тарбиянын өзөгү жаткандыгын туура түшүнүү менен кабыл алганыбыз оң.

Ал эми чындап көңүл бурсак, адеп тарбиясы бул бир топ терең жана кең түшүнүк. Анын негизги өзөгүн – баланы адамгерчиликке, ар-намыска, мээримдүүлүккө, чынчыл-адилеттүүлүккө, маданияттуулукка тарбиялоо керек.

Уяттуулук жана уятсыздык, деген эмне?

Уяттуулук – уй бүлөөдөн башталат, ата-эне тарбиясынан, алардын балдарга уят болуу эмне экенин дайыма эскертип туруу абзел.

Уяттуулук үй-бүлөдөгү ата менен эненин бири-бирине мамиле кылганынан жана алардын балдарга тарбия берүүсүнөн, кичинесинен уяттуу болууга тарбиялоосунан башталат. Баланы кичинесинен бул нерсени кылба, уят болот, андай кылба, мындай кылсаң туура болот, деген сөздөрдү колдонуу аркылуу жасап жаткан жаман иштеринен оолактатуу менен биргеликте анын уяттуу экенин түшүндүрөбүз.

Бирок акыркы убакта атадан уул, энеден кыз тартынбай, уят эмне экенин унутуп бара жатканыбыз туура эмес. Кандай жагдайда болбосун балага уят жана уяттуулук тууралуу түшүндүрүп, аны эмне себептен уят деп тыя жүргөнүбүздү түшүндүрүп айта жүрүшүбүз абзел.

“Адептүү сылык сүйлөйт, амалкөй былык сүйлөйт”. Адам баласы адептүү, ыймандуулукка, сылыктык, маданияттуулукка бала кезинен баштап тарбияланат. Үй-бүлөдө атасын көрүп уул, энесин көрүп кыз бой жеткендиктен, балдар ата-эненин бири-бирине кылган мамилелерин көрүп, билип эр жетип чоңоет. Адептүү, үлгүлүү жүрүш-турушу менен эл оозуна алынган, үй-бүлөнүн балдары таалим-тарбия көргөн, адептүү, ыймандуу улууларга саламын жазбаган алардын астынан кыя басып өтпөгөн кичипейил, жаман-жакшыны жаштайынан ажырата билген, улууга урмат, кичүүгө ызаат кылган акылдуу, илим-билимге, өнөрлүү болууга кызыккан бала – адептүү бала.

Адептүүлүк адамдардагы эң алыс жана жооптуу сапаттардын бири.

“Абийириңди жашыңдан сакта” деп элибизде бекеринен айтылган эместир. Кичинесинен баланы ыймандуу, абийирдүү, ар намыстуу, уяттуу кылып тарбиялоо оң.

Абийир – деген эмне?

Ал сенин тазалыгың, сылыктыгың, кичипейил, илбериңки, тартиптүүлүгүң. Бала кезиңден сен ушундай тарбиянын кучагында өссөң мындай сапаттарды алып жүрсөң – анда сен абийирдүүсүң.

Абийирдүү адамга баардык жагынан сый-урматка ээ. Эгер сен дагы ушул сапаттарды алып жүргөн болсоң – сен дагы классташтарыңдын, жоро-жолдошторундун арасында сый-урматта, кадыр-баркка ээ болосуң. Ата-энеңдин сага деген ишеничин актап айлана-чөйрөдөгүлөр менен мамилең жакшырат. “Бирок жакшы болуу аста-аста, жаман болуу бир паста” дегендей жаштайыңдан чогултуп келген абийириңди айрандай төгүп алуу бир заматта. Ошондон сактан!

Кимдир бирөөлөр менен урушуп-талашып, жаман иштерге аралашып артыңдан – абийирсиз деген сөз ээрчитпе! Сени тарбиялап, өстүргөн ата-энеңди уятка калтырба! Мурда сени адептүүлүгүңөн, ыймандуулугуңан, абийирдүүлүгүңөн улам алкап келген адамдар сенден оолактап, качып калышат. Сен ошондон сактан! Себеби, абийириңди жоготу менен ишеничтен чыгасың.

Элибиз “Жакшы болуу аста-аста, жаман болуу бир паста” деп төгүн жерден айтпаса керек. Илгери ата-бабаларыбыз адеби, ыйманы, абийири жок, тарбия көрбөгөн балдарды: “Эй адепсиз, эй ыймансыз, абийирсиз, уятсыз, намыссыз – сенин кылаарың ушул беле?”. Ата-тегинден сендей адепсиздер чыккан эмес, сен кайдан чыккансың? – деп, одоно тартип бузгандарды айыл ичиндеги аттуу-баштуу, кадыр-барктуу аксакалдардан турган “аксакалдар соту” тейлеп койгон. Элдин алдында талкууга түшкөндөр жети өмүрү жерге кирип, кетирген кемчилигин, экинчи кайталабаганга аракет кылышкан. Аксакалдардын кеп-сөзү, алардын айткан акылы менен адепсиз балдарды тарбияланган.

Акылга, абийирге, илимге, билимге, уятка, намыска, адептүүлүккө ээ болгон балдар аларды тарбиялаган ата-эне, билим берген мугалим жүрүм-туруму үлгүлүү окуучулар менен сыймыктанбай койбойт. Мындай окуучулардан келечекте көп жакшылыктарды күтүүгө болот.

Суроолорго жооп бергиле.

1. Уяттуулук жана уятсыздык дегендин маанисин кандай түшүндүңөр?
2. Адамдын кандай терс мүнөздөрүн билесиңер?
3. “Көрө албастык, ичи тарлык” тууралуу эмнени айта аласыңар?
4. Адам жаман мүнөз күтпөө үчүн эмнеден оолак болушу керек?
5. Ниеттин тазалыгы, түздүгү эмнеден кабар берет?

Бабалар сөзүн билип ал!

- Адептүү бала – абийир, адепсиз бала - жабыр;
- Адепсизден алыс кач;
- Адептүү – алкыш алат, адепсиз – каргыш алат;
- Уятсыздын бети кызарбайт ;
- Уятсыз жигит – жүгөнү жок атка окшош;
- Абийир тапса баласы, атасына бак конот;
- Абийирдүү азап тартса, акмак кубанат;
- Урматтан узарат, уяты чыккан кызарат;
- Калыс башкарган элде кайгы жок;
- Калыс карыбайт, калпычы жарыбайт.

Бышыктоо.

1. Балдар, абийирдүү, адептүү, уяттуу адам кандай болоорун түшүндүрбү?
2. Тарбиясы жок бала кандай болот?
3. “Билимдүү болгондон да абийирдүү болгонун артык” – деген макалды чечмелеп бергиле.
4. Абийирсиз окуучу тууралуу – ким эмне айтып бере алат?
5. Эгер адамдар мындай мүнөз күтсө, эмне себептен коом үчүн дагы зыяндуу?

Жыйынтыктоо:

Окуучулардан жогорку суроолорго жооп алгандан кийин мугалим сабакты төмөндөгүдөй жыйынтыктаса болот. Адамдардагы оң жана терс сапаттарды айырмалоо тууралуу кеңири түшүнүк берүү менен окуучуларды терс мүнөз күтпөгөндүккө чакыруу менен түшүндүрүү иштерин аяктоого болот.

Үйгө тапшырма:

- “Адептүүлүк – адамдын көркү”, - деген темада чакан дил баян жазып келгиле.

Интернет булактарындагы сүрөттөрдүн ссылжасы:

www.infourok.ru

www.vkurse.kz

www.mypresentation.ru

www.zkasorken.kz